

Львівський академічний театр ім. Леся Курбаса, березень 2022 р.

Ніна БІЧУЯ

СПОЧАТКУ БУЛО СЛОВО. І ЗОСТАЛОСЬ...

Греки називають людину *Zoon phonanta* – “тварина, що говорить”. Заговоривши, тварина назвала себе людиною.

Ентоні Берджес

1.

А для того, щоб реалізувалась – чи то пак навіть матеріалізувалась журнальна версія семінарських подій – літредактор мусив зануритися у шалений вир тих текстів, де все було так моторошно, так страшно, так невпізнавано... Здавалось, що люди намагаються докричатись до світу, до себе самих, вимагаючи відповіді на єдине для всіх запитання: невже це справді відбулося? Ніхто не міг нікому на це питання відповісти, можна було тільки самого себе запитати: невже хтось не розуміє, що відбулося це все вже давно. Насправді дуже давно, і годі сказати, у який спосіб розв’яжеться цей жахливий вузол, і скільки крові проллється, бо його неможливо розв’язувати, а рубати, рубати, рубати...

Але оскільки журнал мав продовжувати своє буття, йому належало існувати далі, і кожен мав робити щось своє на своєму місці, й інститут редагування нікуди не зникав поки що, його не зліквідували й не об’єднали з жодним іншим, йому пощастило: просто майже ніхто не має поняття про його існування і важливу необхідність цього існування – літредактор вирішив не відриватись від текстів і уперто придивляється до кожного слова й до кожної крапки...

Ви читали “Історію облоги Ліссабона” Жозе Сарамаго? Ні? Коректор Сілва дозволив собі навіщося вставити зайву заперечну частку, отак собі, зайва частка в тексті, він готував до друку книжку з історії облоги мавританського Ліссабона, і через ту похибку

вся світова історія рушила (або тільки могла рушити) іншим шляхом, Атож, Жозе Сарамаго, лауреат Нобелівської премії, автор скандальних текстів, не-свідомо пропонує неймовірну ідею – зайва мовна частка, зайве слівце – і зовсім інший хід розвитку світової історії? І нікому не знаний, скромний літредактор, скориставшись підказкою, може змінити хід історії... Атож, коли б тільки знаття, куди зверне та клята історія! Можна її так розвернути, так розкрутити чи загальмувати, так звихрити, що... Але ні, вибачте, не гнівайтесь, не про це, зовсім про інше треба. Річ у тім, що літредактор з жахом відчував, як люди враз переминились, тексти існували окремо від них, думки розсипались, розбігались, і літредактор, зовсім як недосвідчений новачок, забоявся торкатись слів, безлічі знаків оклику, знаків запитань, трьох крапок безнадії й розпачу, відсутности блискавичного тире, переляку коми. Нікого з авторів літредактор не міг упізнати, хоча давно був знайомий і з Авторами, і з їхніми Текстами (ну так, звичайно, Автор і Текст зовсім “цо іннего”, як кажуть по-польськи, хоча обидві лексеми вартують, аби писатися з великої літери). Літредактор подумав, що не має права в цій ситуації торкатися Тексту, тому що дотик до Тексту – це було все одно, що доторкнутися до шкіри самого Автора, спробувати грубо зробити непрохане татування... Адже вони хотіли викричатися, виплакаться, хотіли, аби їх заспокоїли; сказали, ніби це тільки лихий сон, що часом насувається заморокою нарозвидні, коли твоя власна мова (принаймні, ти, може, так вважаєш, що саме вона – твоя власна) – перетворюється на команду ворога: “Агонь!” Так, саме так: це означає “Вогонь!” – хіба ж не однаково? От тільки “Вогонь!” може також означати “Рятуймося, горить, болить,

пече, гасить, пожежа!” – а те друге означає гейби лише одне: “Убей!”.

Шлях Текстів до літредактора був досить довгий: підготовки до виступу (чи лекції) на конференції; втручання в задум учених, театрознавців, людей театру – втручання якихось мітичних, ірреальних, викопних (“чудище обло, озорно, огромно, стозовно и лая”) сліпих виконавців завдання, означеного як “спецаперація”; виступ на конференції з Текстом, власне, переінакшеним, не записаним, похапцем і нервово мовленим, розшифрованим потім так само нервово й похапцем, не надто вміло – на студентських ноутбуках – і врешті запропонований для вичитування літредакторів... Літредактор відчував точнісінько те саме, що й кожен із співрозмовників – учасників конференції. Гаразд, може, й не точнісінько, те саме здивування не було й на копійку іншим. І у відповідь на “агонь” усе всередині кричало: “Тобі у тім вогні б горіти!”

Однак теми розмов прояснювались і визрівали, виборсувались й кристалізувались, й літредакторів не одне здавалось цікавим, мудрим і потрібним, бо ж хоч не хоч мозок живе, а думка тремтить на... кінчику пера. Бо ж то годі редагувати, коли комп’ютер почорнів, тільки на папері є відбитий раніше Авторський Текст: треба користуватися світелком свічки чи ліхтариком – або навіть газовою лампою. У Текстах пробивалося навіть те чи інше міркування про мову й накреслювались такі стежинки, якими Автори давніше не ходили. Виникало щось навіть подібне до дискусій, чого, здається, донедавна не траплялось.

Цікаво було, що в тім сум’ятті думок і нервів не було ні в кого сторожкого питання: це що – гра? Навіщо все це? Ви вірите, що Театр, і Текст для нього, і його Сцена, і його Мова ще будуть? Житимуть? Але ж без сентиментів, слухайте: нікому й на думку, здається, не спало поставити десь маленьку заперечну частку “ні” або “не”...

2.

Футурологія у випадку із московською “спец-операцією” виглядає смішною й наївною забавкою, аж ніяк не наукою про майбутнє – тим більше в таких незмірних – світових масштабах. Мабуть, лише Господь на небесах відав, як будуть розгортатись події від першої миті, від першого вибуху, першого спалаху пожежі, першого скрику зраненої дитини, з першого зіткнення двох чужорідних собі сил... Якою мовою кричало те зране дитина? Невже російською – адже ворог давав команду убити це дитя теж російською. Російський солдат убиває російськомовне дитя на українській землі, щоб змусити замовкнути україномовну дитину, або змусити заговорити російською. Адже саме таким і є головне завдання російського солдата – навіть якщо цей солдат – не росіянин, а,

скажімо, бурят чи мордвин. Як виборсатися з цього жаху? З цього божевілля?

Журнал “Німеччина” у першому числі 2000 року опублікував прогнози на ХХІ століття. Йшлося про глобалізацію, майбутнє праці, громадське суспільство, цифрову революцію, геополітику... Вольфганг Тірзе, президент Бундестагу Федеративної Республіки Німеччина, звертається до читачів журналу зі статтею, що має чіткий, життєствердний заголовок: “Ми можемо з надією дивитися у майбутнє”. Щодо щасливого майбутнього німецької мови в Німеччині, річ ясна, ніхто не має сумнівів. Ця тема навіть не обговорюється. Про неї навіть не згадують.

У січневому числі 2011 року “Kyiv Week” “Коментарі” редакція лякає читача “райдужною” інформацією просто на самій обкладинці: “Українська мова зникне в 2060 році. Через 50 років російська стане “рідною” для Львова”.

Десь наприкінці грудня 2022 року мама дев’ятирічного хлопчика виклала на своїй сторінці у фейсбук дуже нелегку для сприйняття та аналізу історію. Цей дев’ятирічний хлопчик сказав своїй учительці: “Ви – вбивця. Ви зі мною говорите російською мовою. Люди, які вбивають українців на війні, всі розмовляють по-російськи. Вас усіх треба лікувати”. Матір хлопчика звати Софія Чемерис.

Журнал “І” (число 35, рік видання 2004) присвячений проблемам мови. Відома мовознавиця Лариса Масенко пропонує читачам журналу свою статтю “Мовна поведінка особистості в ситуації білінгвізму. Поняття мовної стійкості”. Можна б згадати й будь-яку іншу з опублікованих в “І” статей. Цю ж подаємо тому, що вона якось особливо в’яжеться з міркуванням малого школяра.

“Ніхто у світі не говорить літературною мовою” – вважає Тетяна Іваночко, авторка однойменної статті, опублікованої в часописі “Країна” (число 47, 2012 рік). Усупереч думці стародавніх мудреців, які не радять надто захоплюватися цитуванням своїх однодумців, літредактор все ж відважиться на таке цитування: “Усне мовлення має базуватись на діалектизмах”; “В українській мові швидкість появи нових слів, зокрема з англійської, набуває вигляду стихійного лиха. Якщо процес не контролювати, за кілька років наша мова втратить автентичність, вважає кандидат наук 43-річна Людмила Туровська...”; “У 1930-х з обігу вилучили декілька тисяч українських слів, що не вичерпали своїх ресурсів”; “Українських дітей треба вчити двом варіантам мови: літературної і розмовної, характерної для певної місцевості”.

Можна погоджуватись, можна сперечатись, але помірковувати про це не тільки можна, а й навіть варто.

Попри війну й тривогу, попри чиюсь зневіру – але ж сказано в І. Огієнка: “ТЕАТР – один з могутніх двигунів розвитку соборної мови”. Саме ТЕАТР.